

Vpád vojsk Varšavskej zmluvy do Československa bol celé leto 1968 reálnou hrozbou, no keď k nemu naozaj došlo, československých lídrov to zaskočilo. „Boli presvedčení komunisti. Do ich mentálneho sveta nepasovalo, žeby Sovietsi mohli na nich poslať tanky,“ vysvetľuje pre SME historik OLDŘICH TŮMA z Ústavu pre súčasné dejiny Českej akadémie vied.

V akom stave sa nachádzala v druhej polovici 60. rokov československá spoločnosť, čo podnietilo liberalizáciu komunistického režimu?

Snahy zracionalizovať a možno aj zhumanizovať politický systém v Československu sa objavili už niekedy v roku 1963, keď sa uskutočnila rehabilitácia aspoň niektorých obetí politických procesov z 50. rokov, došlo tiež k uvoľneniu v umení a kultúre. Tieto plánované reformy v žiadnom prípade nemali destabilizovať komunistický režim, ale ho zefektívniť. A spoločnosť, hoci nemala žiadne očakávania, sa dala do pohybu.

Prvý tajomník KSČ a prezident Antonín Novotný nebol obľúbený vo verejnosti, ale ani medzi straníckymi funkcionármi. U Slovákov boli motívy zjavné, čo však prekážalo na ňom Čechom?

Novotný nemal porozumenie pre slovenské snahy o federalizáciu. Bol zvyknutý, že sa vládne z jedného miesta a všetky pokusy o zmenu mu pripadali zbytočné. Ale nebol obľúbený ani medzi Čechmi, lebo to bol človek nevzdelaný. Zle artikuloval, takže vznikalo o ňom množstvo vtipov. Jeho popularita bola naozaj nízka.

Dubčekova voľba za prvého tajomníka strany v 5. januára 1968 prešla v predsedníctve KSČ o jediný hlas. Prečo si ho vybrali? Bolo to tak, ako sa po rokoch vravelo, že nevýrazný Saša nikomu neprekážal?

Možno to vnímať ako kompromisnú voľbu, ale tých faktorov tam bolo viac. Bol Slovák, čo zodpovedalo tomu, ako sa vytvorila opozícia proti Novotnému. Možno na neho ukázal samotný Novotný, keď ho označil za nacionalistu a Dubček zdvihol hodebnú rukavicu, aby sa bránil. V tom čase však Dubček nebol žiadnym vodcom reformného krídla, ktorý zhromaždil okolo seba podporovateľov a snažil sa chopiť moci. To určite nie. Až do roku

Dubček kľučkoval, ale Brežnev ho odhalil. Poslal k nám tanky

Sovietsi v roku 1968 dosiahli, čo chceli, ale v Česku i na Slovensku si celkom zničili povest'

Alexander Dubček a Leonid Brežnev.

Od Pražskej jari k okupácii a normalizácii. Čo sa kedy stalo

V polovici 60. rokov minulého storočia čelilo obyvateľstvo Československa morálnej i hospodárskej kríze. V spoločnosti bol zjavný rozdiel medzi ideálmi a realitou. Každému sa nemeralo rovnakým dielom. Rozdiel medzi členom komunistickej strany a nestraničkom bol zjavný. Inak panovalo, naopak, rovnostárstvo. Šikovný pracovník mal takú istú mzdu ako jeho lenivý kolega. Vyčnievať sa nevyplácalo. Hospodárstvo sa podľa vzoru Sovietskeho zväzu preorientovalo na ťažký priemysel. V zásobovaní trhu sa prejavovali veľké nedostatky. V rôznom období chýbali rôzne druhy tovarov. Od detských plienok cez

toaletný papier až po klynce... Niektoré potraviny boli nedostatkom stále. V júni 1967 zazneli na zjazde Zväzu československých spisovateľov hlasy požadujúce pluralitu názorov a kritizujúce politiku vládnucej KSČ. Aj vnútri komunistickej strany však narastala nespokojnosť so spôsobom práce vedúcich straníckych orgánov. Popri konzervatívnom vedení na čele s Antonínom Novotným sa čoraz hlasnejšie ozývalo umiernené krídlo, ktorého predstavitelia si uvedomovali potrebu reforiem. Pokus o reformu socialistického zriadenia z ekonomickej, politickej i spoločenskej stránky vniesol v roku 1968 do Československa atmosféru uvoľnenia. Do dejín

vošiel ako Pražská jar. Odstránila sa cenzúra, spustila rehabilitácia politických väzňov z 50. rokov, pribudli možnosti cestovať a študovať na Západe, zlepšilo sa postavenie cirkvi a veriacich... Budovanie „socializmu s ľudskou tvárou“ však narazilo na odpor domácich konzervatívcov a čoraz viac dráždilo Moskvu a lídrov ďalších socialistických krajín. Výsledkom bola invázia vojsk Varšavskej zmluvy do Československa 21. augusta 1968 a následná, viac než dvadsať rokov trvajúca normalizácia. Počas nej vyhodili zo zamestnania zhruba 350-tisíc ľudí. Mnohým mladým znemožnili štúdium. Tisíce ľudí dobrovoľne alebo z donútenia opustili republiku.